

ՀԱՍՄԱՌՈՑ ԳԻՏԱԿԱՆ ԷԿՂՈՐԴՈՒՄՆԵՐ

Ա. Ա. Սուրադյան, Ն. Գ. Սարուխանյան

ԱՇՆԱՆԱՅԱՆ ՀԱՑԱՀԱՏԻԿՆԵՐԻ ՄՇԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ
ԲԱՐՋՐ ԼԵՌՆԱՅԻՆ ԳՈՏԻՆԵՐՈՒՄ

ՍՄԿԳ XIX համագումարի որոշման, նաև ՍՍՍՐ Գյուղատնտեսության հետազոտարդյունքների մասին ՍՄԿԳ Կենտկոմի պրեկումի 1953 թ. սեպտեմբերի 7-ին ընդունված որոշման մեջ հացահատիկային կուլտուրաների թերքատվության բարձրացմանը խոշոր տեղ է արվում: Ելնելով այդ որոշումների կենսագործման կարևորությունից, նպատակ է դրվել պարզելու աշնանացան ցորենի ցանքի նտրափորությունը Հայաստանի բարձր լեռնային գոտու պայմաններում: Դրա համար մեծ տարածությունը Սխխանի շրջանի լեռնային պայմաններում փորձարկեցինք աշնանացան ցորենի մի քանի տեղական սորտեր: Բացի այդ հաշվի ենք առել նաև այդ շրջանի ստաջափորների պրակտիկան: Այսպես օրինակ՝ Թագարչայ գյուղի Ստայինի անվան կոտնտնեսությունը 1949—1950 թթ. շնամերձ կոչվող հողամասում 2150 մետր բարձրության վրա ցանկ է աշնանացան տարեկանի և ցորենի Ալֆաճա սորտի խտնուրդ և ստացել է հեկտարից ավելի քան 25 ջ հատիկի թերք: Այդ ցանքերում մեր կատարած դիտողություններից և հաշվառումներից պարզվել է, որ բույսերը իրենց թվակալմամբ, բարձրությունը և աճման ու զարգացման այլ ցուցանիշներով համարյա չեն պիժում լեռնատափաստանային գոտում մշակվող բույսերից:

Մեր փորձերը զբվել են 1950—1952 թթ. Սխխանի շրջանի Ստայինի անվան կոտնտնեսությունում ծափի մակերևույթից 2200 մետր բարձրության վրա, լեռնամարդադեղանային սեռնողում: Այդ հողերի նորությունը հասնում է մինչև 75 սմ, աչքի են ընկնում թույլ հիմնայնությունը (ըլ 7,2-ից 7,4) ազտար փարելաշերտում կազմում է 0,2-ից 0,4⁰ իսկ նույն սրճ—8 սակաս: Գարունը ուշ է բուցվում (ապրիլի վերջերին): Մայիս ամիսը համեմատած չորային է: Ամենամեծ թևային ամիսներն են ապրիլը, մայիսը և հունիսը: Տեղումների երկրորդ մաքսիմումը լինում է հոկտեմբերին: Նոյեմբերին Մյուս ամիսներին տեղումների քանակը լինում է համարյա միաշափ Ջմեքը հողը բուցմամբ տարիների տվյալներով ծածկվում է ձյան բավականին հաստ շերտով, բայց 1950—1951 թթ. ձմտան ձյան ծածկույը եղել է շատ բարակ, իսկ երբեմն էլ բացակայել է բոլորովին:

Փորձաշոգամասը երկուս ասրիների գառ մշակման նեոտանքով մոխախտակելով խիստ վարակված էր. Տարածված մոլորխտակերն էին՝ հաճախատարը, կառը, հոգիի մագախը. թեյուկը, խրփուկը և արիչները:

Փորձը գրվել է համեմատաբար հարթ, արևմտաքից-արևելք թույլ թեքությամբ տնկչոց մասիցում: Փորձարկման համար վերցրել ենք սեւանացան ցորենի Կարմիր Ալֆանտար, Արմյանկա, Աւերախնկա սորակը. ապա տեղական տարեկանը, զարին:

Յանքը կտարարվել է սեպտեմբերի 12-ին, հունիսյան ցելի վրա: Փորձամարդերի մեծությունը եղել է 1000 ցառ. մեար, իսկ 1951 թ. մեկ նեկտար: Փորձը գրվել է 4 կրկնապայմամբ:

Գիտազնայությունները և հաշվումները ցույց են տվել նեոտանյա պատկերը (աղյուսակ № 1):

Աղյուսակ № 1

Ֆենոլոգրաֆիկան դիտազնությունների տվյալները

Սորտի անունը	Մյուսմբ.	Վասկակումար	Հասունացումը
Տարեկան (տեղական)	20.9—50	8.7—51	27.8—51
Կ. Ալֆանտա	21.9—50	24.7—51	27.8—51
Գարի (տեղական)	22.9—50	18.7—51	20.8—51
Արմյանկա	19.9—50	25.7—51	31.8—51
Աւերախնկա	18.9—50	27.7—51	1.9—51

Չնայած նրան, որ 1951 թ. ձմեռը այնքան էլ բարենպաստ չէր աշնանացան կուլտուրաների ձմեռելու համար, սակայն բոլոր սորակն էլ լավ ձմեռեցին, հատկապես Աւերախնկան և Արմյանկան: Մագախանի մեծ չափով ցրտահարվեց զարին, բայց առողջ մնացած թիվերը պարնանը այնքան առատ էին թփակարկել, որ փորձամարդերը այնցին նորմալ բուսածածկույց և բերքահամարի ժամանակ որևէ նոսրացում չէր նկատվում: Նույնիսկ հնձից նեոտ աշնանացան զարին շարունակում էր թփակարկել և ցուցուն ապր:

Վեգետացիայի բնթույնում հազվի է ասնվել բույսերի մանրով վարակվելու չափը և պատկերուն գիմապրկյու բնպունակությունը: Այդ տվյալները բերվում են № 2 աղյուսակում:

Բնչպիսի ակնհայտ էնք, ժանգի նկատմամբ մեծ գիմապրկանություն է ցույց տվել տարեկանը: Չնայած Կարմիր Ալֆանտար և Աւերախնկան վարակվել են զեղին Փանդոթ, այնուամենայնիվ այդ մեծ չափով չի ազդել նրանց բերքի վրա: Ժանգի մյուս տեսակներ և մրրիկ չենք հայատարերը:

Ալֆանտար և տարեկանը պատկել են, Արմյանկան միայն սենյոկենց ուներ պատկելու, իսկ Աւերախնկան և զարին չեն պատկել:

Արդևս բնչանուսը երևույթի աշնանացանները աչքի էին բնկնում մեծ թփակարկմամբ և տալիս էին բարձր բույսեր: Այդ տեսակետից նույնիսկ ամենայնով պարնանացանները չէին կարող մրրիկ գրանց նեոտ: Հետաքրքիր ձեռ-

Աղյուսակ N 2

Բույսերի պտուկերը և մանզով վարակիչներ

Սորտը	Նախնական թյունը	Վարակվածությունը դեղին մանզով
Պարմիր Ալֆանա	պտուկում է	2
Տարեկան (տեղա- կան)	"	0
Իտրի (տեղական)	չի պտուկում	2
Արմյանկա	Պատկյու տեղեկեց ուճի	2
Սևերաինկա	Ձի պտուկում	3

փոխություն կրեց նաև Սևերաինկան, որի հասկիկները թևփուկները երկարել էին և հատիկները թափվելու ոչ մի նշան չէին ցուցաբերում:

Ճեղակուն աշորան վայրի տեսակներին մոտ է կանգնած, նա հասունանում է շուտ և հատիկները սկսում են թափվել նախքան բերքահավաքը:

Բերքահավաքը կատարվել է օգոստոսի 20-ից մինչև սեպտեմբերի 1-ը: Տվյալները բերվում են N 3 աղյուսակում:

Աղյուսակ N 3

Աճման և զարգացման ցուցանիշները

Ցուցանիշները	Կարմիր Ալֆանա	Պարմիր Ալֆանա տարեկան	Արմյանկա	Սևերաինկա	Պարի
Ցողունների բանակը մեկ բառ. մետրի վրա	250	391	292	282	Ձի որոշ գամ
Հասկազիբ ցողունների բանակը մեկ բառ. մետրի վրա	230	368	283	238	"
Հատիկների կշիռը կգ-ով մեկ բառ. մետրի վրա	0,258	0,337	0,286	0,330	"
Հասկերի երկարությունը սմ	8—11	8—12	8—10	10—13	"
1951 թ. բերքը ց 5	25,8	33,7	26,6	33,0	18,5
1952 թ. բերքը ց 5	21,3	—	17,6	23,4	12,0

Մեր փորձերում աշնանուցանները լավ թիփակայեցին և ավելին բարձր բերք: Ցանքերում մուրախուտերը ուժեղ ճնշվեցին, ուժեղ ճնշվեցին նաև ենթացանք արած կուլտուրական խոտաբույսերը: Այդ տեսակետից տոտանձնապես աչքի ընկան Սևերաինկան և Արմյանկան:

1952 թ. բերքի ցածր լինելը 1951 թ. համեմատությամբ բացատրվում է նրանով, որ անձրևային և սառը եղանակների պայծառով ցանքը կատարվել է համեմատաբար ցածր ազրոսեինիկական փանի վրա: Այնուամենայնիվ 1952 թվականի աշնանուցանների բերքը ավելի բարձր է, քան գարնանուցանների բերքը:

Մեր փորձերից ստացված տվյալները թույլ են տալիս անելու հետևյալ եզրակացությունները:

1. Բազարչայի բարձր լեռնային գոտու պայմաններում, մինչև 2200 մետր բարձրության վրա ձևոնտու է մշակել աշնանացան սորեն և տարեկան, բայց որում ցանքը պետք է կատարել նորավայրին, նորավարեփելյան և արեմտյան թերություններում, խուսափելով ճմուռի վրա զոգավոր մաստիվներում և տառնձնապես հյուսիսային թերությունների վրա ցանք կատարելուց:

Յանքը պետք է կատարել վաղ աշնանը, սոստասի 25-րդ մինչև սեպտեմբերի 10-ը սե, կամ վաղ ցեղի վրա:

2 Որպես նեոանկարային սորտեր կարելի է մշակել՝ Կարմիր Սլֆահատը և Սևկրարեկան: Վատ բերք չի տալիս նաև Կարմիր Սլֆահատի և տարեկանի խառնուրդը. սակայն տարեկանը պտուկում է. հատիկները թափվում են և նրանցից վատ սրակի նալ է ստացվում:

Հայկական ՍՍԻ Գյուղատնտեսության մինիստրության

Գաղտային և մարդապահանային կերտայթայթման
գիտա-նեոագոտական ինստիտուտ

Ստադիկ 1, 31 1 1953

А. А. Мурадян, Н. Г. Сарухян

Опыт возделывания озимых зерновых в условиях высокогорной зоны

Резюме

В 1950—1952 гг. нами были заложены опыты для выяснения возможности возделывания озимых зерновых в высокогорной зоне Сисианского района (сел. Базарчай).

Результаты опытов дают основание делать следующие выводы:

1. В высокогорной зоне Сисианского района посеы озимой пшеницы можно производить до высоты 2200 метров над уровнем моря, в период с 20 августа по 10 сентября.

2. Посевы озимой пшеницы на указанной высоте надо производить на южных, юго-восточных и восточных склонах, избегая высева в котловинах, по понижениям рельефа, в болотистых местах и особенно на северных склонах.

3. Перспективными сортами являются Кармир Слфаат и Украинка. Неплохие урожаи дает также смесь Кармир Слфаата и ржи, но в этих условиях рожь осыпается и полегае, кроме того, хлебопекарные качества получаемой смеси значительно ниже.